

Studijní materiál

Současné etické problémy mediální reprezentace etnicity, migrace a uprchlictví

Výstup z projektu FRMU 1382/2015, řešitel MgA. Jan Motal, Ph.D.,
spoluautoři Mgr. et Mgr. Michal Tkaczyk, Mgr. Daniela Vajbarová, Bc.
Petr Barták. Součást studijních materiálů pro kurz ZUR202.

Brno: Masarykova univerzita, 2016.

I ÚVOD	4
V případě, že jen hledáte informaci	4
V případě, že toužíte po seberozvoji a vzdělávání	4
Feedback	5
II MÉDIA A LIDSKÁ PRÁVA	6
Úkol 1	6
Úkol 2	7
Chcete víc?	7
Materiály a zdroje	8
Zákony a normy	8
III ZÁKLADNÍ HODNOTY NOVINÁŘSKÉ PRÁCE	9
Úkol	10
Materiály a zdroje	11
IV MIGRACE V ČR	12
Úkol 1	13
Migrace a uprchlictví v ČR	13
Úkol 2	14
Zdroje	14
V – VI SOUČASNÁ MEDIÁLNÍ PRAXE A BEZPEČNOSTNÍ DISKURZ	15
Případová studie	16
Seznam záběrů:	17
Seznam mluvčích:	17
Úkol	18
Materiály a zdroje:	19
VII DEHUMANIZACE	20

Případová studie	20
Úkol	22
Chcete víc?	22
Materiály a zdroje	22
VIII LIDSKÝ PŘÍBĚH	24
Zásady	24
Úkol 1	25
Materiály a zdroje	25
IX „CO ZŮSTALO PO UPRCHLÍCÍCH?“	26
Případová studie	27
X ANGAŽOVANOST	28
Úkol 1	28
Nestrannost je otevřenost	28
Úkol 2	29
XI ZDROJE A POMŮCKY	31

I Úvod

Tento materiál může sloužit buď jako referenční příručka pro ty, kteří hledají informace, nebo jako kurz pro samostudium, po jehož absolvování získáte přehled o základních etických problémech žurnalistiky spojených s migrací, etnicitou a azylem, ale i náměty k jejich řešení. Materiál je vystavěn tak, aby představoval konzistentní argumentaci vycházející z pojetí žurnalistiky zakotvené v demokratických hodnotách a může tak sloužit i k obecnému rozvoji novinářských schopností a povědomí o etických a právních souvislostech žurnalistiky.

V případě, že jen hledáte informaci

Orientujte se podle obsahu – vyhledejte v něm kartu s tématem, které vás zajímá, a přečtěte si úvodní text. V něm naleznete všechny klíčové pojmy, koncepty a nejdůležitější informace. Některé karty mohou navíc obsahovat na místo úkolu, který lze v tomto případě ignorovat, analytický materiál, jako jsou statistiky nebo vizualizace statistického materiálu. Nepřehlédněte je. Velmi užitečné vám budou odkazy na konci karty, které vás navedou na další materiály, učebnice, knihy, normy, články a výzkumy.

V případě, že toužíte po seberozvoji a vzdělávání

Nejvíce plodů poskytne materiál tehdy, pokud k němu budete přistupovat jako k on-line kurzu ve stylu MOOC (<https://cs.wikipedia.org/wiki/MOOC>) – tak byl i projektován. Je bez vyučujícího, všechny úkoly plníte formou samostudia. Postupujte kartu po kartě, každá z nich vám při důsledném plnění úkolů a četbě zabere ne více než dvě hodiny. Doporučujeme studovat ve skupinkách (např. v redakci nebo ve studijním kroužku ve škole) a úkoly plnit a reflektovat společně – nemáte-li ale po ruce nikoho, s kým kurz sdílet, postačí vám i tužka a papír. Využívejte sekce Chcete víc? Materiály, na které odkazuje, rozvíjejí základní látku a pokud to myslíte se samostudiem vážně, měly by být pro vás povinností. Kartičky obsahují jen nejdůležitější základ, vše ostatní se dozvíte v dalších odkazech.

Kurz je projektován tak, aby odpovídal přibližně semestrálnímu běhu. Ideálně jej lze tedy plnit tak, že každé kartě věnujete týden. Doporučujeme najít si pravidelný čas, kdy si otevřete novou kartu, přečtete si informace na ní a uděláte úkoly. Zbytek týdne potom můžete strávit ve volných chvílích studiem doplňujících materiálů nebo tím, že se budete k úkolům vracet a budete je reflektovat.

Feedback

Budeme rádi, pokud nám poskytnete zpětnou vazbu, ať už bude znamenat kritiku či pochvalu. Rádi uslyšíme, co se vám na našem materiálu líbilo či naopak co byste změnili nebo co jste postrádali. Napište e-mail editorovi materiálu, jímž je Jan Motal: [mailto: jmotal@mail.muni.cz](mailto:jmotal@mail.muni.cz)

II MÉDIA A LIDSKÁ PRÁVA

Média jsou často označována za *čtvrtou moc* v demokracii (*fourth estate*). Tímto pojmem se myslí, že mají moc, která sice není (na rozdíl od moci zákonodárné, výkonné a soudní) oficiálně uznána, ale přesto zásadním způsobem ve společnosti působí.

Čtvrtá moc může být označení pozitivní i negativní, může odkazovat k hodnotovému zakotvení žurnalistiky i k jejím škodlivým účinkům.

Většina norem, které regulují mediální profesi zvnějšku (zákony, rezoluce apod.) i zevnitř (samoregulační normy – kodexy), vychází z ideje, že novinář realizuje základní lidské právo, které formuluje Všeobecná deklarace lidských práv OSN v článku č. 19 takto:

„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.“ (<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>)

Česká Listina základních práv a svobod implementuje toto právo v čl. 17 jako *právo na informace a svobodu projevu*. Etický kodex Syndikátu novinářů ČR se v článku 1 výslovně na tyto dokumenty odvolává a potvrzuje tak sepjetí žurnalistiky s tímto *politickým právem*.

Novinář tedy není pouhým zaměstnancem, ale realizuje základní lidské právo *na informace a svobodu projevu*, tedy jeho úkolem je přinášet zprávy i názory (od sebe odlišené). Je tedy, jak praví normy, zodpovědný nejprve společnosti či lidu, až potom zaměstnavateli či vydavateli. Odtud pramení *nezávislost novináře*, z níž vycházejí jeho práva i povinnosti.

Novinář je tedy vlastně vyslancem demokratického řádu, je strážcem veřejné diskuze a jeho úkolem je hlídat a podporovat demokratické hodnoty. Tak hovoří i rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy (1003/1993, čl. 33-34), která novináři ukládá v případech společenských krizí či konfliktů, bránit *demokratické hodnoty*, tedy vzájemné porozumění, toleranci a důvěru mezi komunitami, respekt k lidské důstojnosti a mírové řešení. Stejně i kodex Mezinárodní federace žurnalistů z Bordeaux v čl. 7 a částečně i 8 ukládá novinářům stavět se proti diskriminaci, zlovolnému zobrazování, pomluvě a falešnému nařčení.

Pokud bychom tedy chtěli hodnotově zakotvit žurnalistiku ve vztahu k demokratickému řádu, je novinář jeho vyslancem a strážce, je zodpovědný za udržování veřejné diskuze, do níž přináší informace, ale i názory (své i jiných). Je zodpovědný společnosti (lidu) a je povinen ctít lidskou důstojnost, podporovat vzájemné porozumění a poskytovat lidu důvěryhodné nástroje pro rozhodování v každodennosti života v demokracii.

Úkol 1

Podívejte se na video, které přibližuje třicet základních lidských práv garantovaných deklarací OSN. Můžete je rovněž sledovat v psané verzi pod odkazem zde (<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>).

Video: <https://www.youtube.com/watch?v=hTlrSYbCbHE>

Zodpovězte si na následující otázky:

1. Jakou roli hraje v kontextu všech práv *svoboda projevu*? K čemu má a nemá sloužit?
2. První článek deklarace hovoří o tom, že lidé k sobě mají jednat v duchu bratrství. Plyne z toho nějaký požadavek na podobu veřejné diskuze?
3. Jakými prostředky může novinář kultivovat veřejnou diskuzi?

Úkol 2

Prohlédněte si video, které shrnuje historii lidských práv a současný stav.

Video: <https://www.youtube.com/watch?v=oh3BbLk5UIQ>

Zodpovězte si na následující otázky:

1. Každý má právo na ochranu proti diskriminaci. Jaká je povinnost novináře tváří v tvář diskriminování, ponižování a upírání práv pro národnost, rasu, náboženství, politické přesvědčení apod.?
2. Jaký druh zpráv má novinář přednostně přinášet, jestliže má být *strážcem demokracie*? Které zprávy jsou naopak pro veřejnou diskuzi irelevantní a jejich místo není na titulních stranách novin?
3. Lidská důstojnost a svoboda projevu se střetávají v konfliktu při *hate speech*. Vyhledejte si pomocí google tento pojem a pokuste se jej definovat. Otevřete si Trestní zákoník, přečtěte si §355 a §356 (<http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-2-hlava-10-dil-5-paragraf-355>, <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-2-hlava-10-dil-5-paragraf-356>). Všimněte si, že sazba za porušení těchto ustanovení je vyšší, jsou-li spáchány prostřednictvím médií.

Chcete víc?

O lidských právech obecně pojednává zevrubně kniha *Občanská a lidská práva v současné době* (Václav Pavlíček, Helena Hofmannová a kol.), která přináší i zvláštní kapitoly k otázce práva na azyl a k legislativnímu prostředí ČR. Specifiky k právu na svobodu projevu je užitečné přečíst si příslušnou kapitolu v komentáři *Listině práv a svobod* od Elišky Wagnerové.

Materiály a zdroje

Pavlíček, Václav, Hofmannová, Helena. 2014. *Občanská a lidská práva v současné době*. Praha: Auditorium.

Wagnerová, Eliška. 2012. *Listina základních práv a svobod*. Praha: Wolters Kluwer.

Zákony a normy

IFJ Declaration of Principles on the Conduct of Journalists: <http://www.ifj.org/about-ifj/ifj-code-of-principles/>

Ethics of journalism. Res. 1003/1993, PA CoE: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16414&lang=en>

Etický kodex, Syndikát novinářů ČR: <http://www.syndikat-novinaru.cz/etika/kodex/>

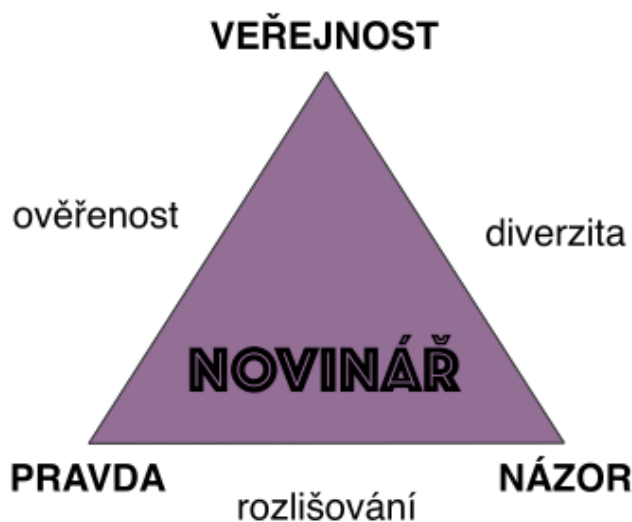
Listina základních práv a svobod, ÚZ 2/1993 Sb.: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Všeobecná deklarace lidských práv, OSN: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

Čl. 18 a 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, OSN: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/mezinar.pakt-obc.a.polit_.prava_.pdf

III ZÁKLADNÍ HODNOTY NOVINÁŘSKÉ PRÁCE

Pokud se hovoří o tzv. novinářských hodnotách, nejčastěji jde o *zpravodajské hodnoty* (news values), koncept pocházející původně od Waltera Lippmanna, označující soubor vlastností, které má zpráva mít, aby se stala zprávou masovým médií (jako je jedinečnost, překvapení, prostorová blízkost, konflikt nebo osobní zaujetí). My zde budeme používat pojem hodnoty novinářské práce, který označuje výchozí normu určující na základě etických východisek soubor profesních pravidel. Nejde tedy o hodnoty tak, jak se nacházejí ve skutečnosti (jako ve výzkumech Galtunga a Rugeové), nejsou *deskriptivní*, ale *normativní*. Navíc neurčují vlastnosti informace pro to, aby se stala zprávou, ale vymezují pravidla, jimiž se musí novinář řídit při tvorbě zprávy, aby odpovídala role žurnalistiky jako čtvrté moci v demokracii, jak jsme ji popsali.

Výchozí novinářskou hodnotou je *nestrannost*. Označuje pozici novináře ve vztahu k veřejnosti, pravdě a názoru v dynamice, kterou ilustruje diagram. Nestrannost tedy znamená rozlišování pravdy (faktů) od názorů, přičemž oboje novinář předkládá veřejnosti (musí tedy být vedeny veřejným zájmem). Náznaky mají být různorodé a pravdy (fakta) ověřené. Vrchol trojúhelníku – veřejnost – označuje jednak veřejný zájem jako klíčovou hodnotu pro organizaci mediální práce, jednak odkazuje zodpovědnost novináře právě k veřejnosti a k veřejné diskusi.

Pokud pomineme otázku názorů (které mají v médiích nezastupitelný prostor, ale musí být jako takové jasně vyznačeny), i samotná zpráva je hodnotově strukturovaná. Klíčovou normou je zde první část Etického kodexu Syndikátu novinářů ČR, z níž vycházíme v následujícím diagramu:

VČASNÁ

ÚPLNÁ

ZPRÁVA

PRAVDIVÁ

NEZKRESLENÁ

Včasnost zprávy znamená, že jde o relevantní výpověď o skutečnosti, která má vztah k životu teď a tady. Aktuálnost však není výlučnou hodnotou, nesmí být prosazována na úkor *pravdivosti*, již rozumíme jako dostatečné *ověřenosti* (z více na sobě nezávislých zdrojů). *Úplnost* zprávy znamená, že je podána ve všech svých aspektech, není účelově vybrán pouze jeden. Tím zároveň zprávu zasazujeme do kontextu, tedy do souvislostí, vysvětlujeme její pozadí, tj. *background*, aby nedošlo k vytržení určitých faktů či výpovědní ze skutečnosti a k jejich *zkreslení*.

Nezkreslená zpráva může vyjadřovat editoriální politiku média či postoj novináře (např. upozornuje-li na korupci, na sociální problémy apod.), ale nesmí zamlčovat žádný z aspektů skutečnosti ani rezignovat na ověřování faktů. To, co není ověřitelné, nemá povahu pravdivé výpovědi (faktu) a představuje názor.

Vzhledem k tomu, že každá výpověď o skutečnosti se nachází v souvislosti nějaké veřejné diskuze, je vzhledem k úplnosti novinář zavázán podat čtenáři i vyvážený přehled názorů na tento jev, tedy interpetačních perspektiv. To neznamená pouze pro a proti, ale úplnost vyžaduje aktivní vyhledávání i alternativních pohledů.

Tato karta vychází z materiálu Novinářské hodnoty, viz literatura níže. Autorem diagramů je J. Motal.

Úkol

PDF: https://is.muni.cz/auth/el/1423/podzim2015/ZUR540/um/2013_34.pdf?zuv=142734

Přečtěte si článek „Cikánské útoky se množí!“ a odpovězte na následující otázky:

1. Autoři se snaží vytvořit dojem *veřejného zájmu*. Jakými prostředky tohoto docilují?
2. Charakterizujte zdroje, z nichž vycházejí. Vypište je a určete vztahy mezi nimi. Které zdroje chybí?
3. Článek nerozlišuje mezi fakty a názory. Vytiskněte si jej a označte si všechny výroky, které mají povahu pravdy (ověřeného faktu). Kolik procent z článku představují?

Materiály a zdroje

Motal, Jan. 2016. Novinářské hodnoty. On-line: Medialnietika.cz, <http://www.medialnietika.cz/novinarske-hodnoty/>

IV Migrace v ČR

V současné době se podle údajů Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) na světě nachází 65,3 milionů lidí, kteří byli donuceni opustit svůj domov. Mezi nimi je na 21,3 milionů uprchlíků, z nichž polovina nedosáhla osmnácti let (<http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>). To jsou největší čísla v historii lidstva a ukazují, jak závažný problém uprchlictví je. Pokud však budeme hovořit o všech lidech, kteří žijí mimo místo svého původu, tedy i o těch, kteří odešli dobrovolně (za práci, studiem, rodinou apod.), dostaneme se na číslo 244 milionů, čili 3,3 procenta světové populace (<http://www.unfpa.org/migration>). Rozumět migraci a orientovat se v jejích klíčových otázkách je tedy nezbytností pro pochopení procesů a pohybů v současném světě – neboť migrace a uprchlictví se nedotýkají pouze Evropy v současnosti, ale jsou podstatným jevem globalizovaného světa.

Ze sociologického hlediska byla migrace součástí lidských dějin vždy, a to jak ve svojí dobrovolné, tak i nucené podobě (Macionis – Plummer 2005: 287). Zatímco dříve byly cesty lidí kratší, dnes díky technologickému rozvoji překonávají migranti snadno mnohem delší trasy. Ve svém novém domově mohou buď být **asimilováni** a stanou se součástí hostující kultury (splynou s ní), **integrují se**, tedy přejímají většinovou kulturu hostitelské země, aniž by ztratili svoji původní, nebo se **separují**, tedy žijí vedle hostitelské kultury, izolováni. Tento akulturační proces může vést ke vzniku **diaspor**, tedy populaci emigrantů, kteří si zachovávají svoji kulturní identitu a vazby na svoji původní kulturu. Známa je židovská, irská, arménská nebo muslimská diaspora.

Ve vztahu k hostující zemi mohou různé kulturní (etnické) skupiny interagovat v těchto modelech (Ibid.: 284):

- **Pluralismus** – rasové a etnické menšiny jsou odlišené, ale požívají sociální rovnocennosti. Různá společenství lidí se tedy sociálně liší, ale více méně rovně sdílejí základní společenské zdroje. Pluralitní je v určitých mírách většina západních zemí.
- **Asimilace** – proces, v němž menšiny postupně adaptují vzorce dominantní kultury. Jednou z podob asimilace je i „melting pot“ Spojených států amerických, v nichž se generace imigrantů postupně začleňují do převládající „národní“ kultury a ztrácejí některá svoje specifika.
- **Segregace** – fyzické a sociální oddělení určitých kategorií lidí. Segregace, jako např. apartheid, nemusí být jen nucená, ale i dobrovolná. Příkladem takové dobrovolné segregace jsou *amišové* (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ami%C5%A1ov%C3%A9>) ve Spojených státech amerických.
- **Genocida** – je systematické vyhlazování jedné kategorie lidí druhou. Alternativním pojmem je *etnická čistka*. Jde o proces, jehož cílem je odstranit násilně jiné sociální skupiny a homogenizovat tak kulturní prostor. Mimo velké genocidy z evropské historie (holokaust, bosenský konflikt, genocida arménů apod.) stojí za připomenutí, že genocida byl model zhusta používaný kolonizátory při styku s domorodými obyvateli (např. v Americe).

Jestliže rozlišujeme různé modely soužití majority s minoritou, je třeba také rozlišit pojmy, které označují stav migranta a jeho vztah k hostující zemi (<http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx>):

- **Migrantem** je osoba přesouvající se v prostoru z jakéhokoliv důvodu, **emigrace** je tento pohyb z území domovského státu ven, **imigrace** je pohyb lidí směrem do určité země (např. s cílem se zde usídlit).

- **Azylantem** je osoba, jíž byl udělen azyl. Toto označení tedy přísluší dané osobě pouze v době trvání daného úředního rozhodnutí.
- **Uprchlík** je státní příslušník třetí země, jemuž bylo přiznáno právní postavení uprchlíka dle Ženevských úmluv (v ČR je v úředním styku používán pojem azylant, v našem prostředí jde tedy de facto o synonyma).
- **Vnitřně vysídlená osoba** je člověk, který se nachází ve své zemi původu v nepříznivém postavení, jako je tomu u uprchlíků. Není tedy vlastně uprchlíkem, i když se nachází ve srovnatelné situaci (ztráta domova, prostředků apod.)
- **Doplňková ochrana** je nižší formou ochrany než azyl a uděluje se těm, kteří nesplňují podmínky udělení azylu, ale je reálné nebezpečí, že kdyby byli vráceni do země původu, hrozila by jim vážná újma (trest smrti, mučení, nelidské nebo ponižující zacházení, vážné ohrožení života apod.). Tuto doplňkovou ochranu získávají např. lidé, kteří utíkají před válečnými konflikty. Tato osoba nemá status uprchlíka podle Úmluvy z roku 1951.

Z výše uvedeného je patrné, že při záměně slov uprchlík / migrant / azylant dochází k zásadnímu posunu významů a toto zjednodušování skutečnost spíše zahaluje než osvětluje. Technicky vzato je rovněž nutné si uvědomit, že uprchlíkem nebo azylantem se člověk stává pouze na základě úředního rozhodnutí. Ten, kdo o ně požádal, je tedy **žadatelem o azyl**. Mediální provoz jen ztěžka tyto rozdíly rozlišuje a bohužel tak napomáhá ke zkratkovitým a nepodloženým soudům.

Úkol 1

Prohlédněte si materiály Vysokého komisaře OSN pro uprchlictví, a to:

1. Infografiku k uprchlictví (<http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>)
2. Brožuru o ochraně uprchlíků (<http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/o-nas/ochrana-uprchliku-a-unhcr.html>)
3. Prohlédněte si statistickou databázi organizace (<http://popstats.unhcr.org/en/overview>)

Odpovězte na následující otázky:

1. Které země jsou v současnosti místem, odkud utíká největší množství lidí?
2. Jaké jsou nejčastější důvody pro odchod lidí z jejich domovů?
3. Které země jsou naopak ty, které hostí nejvíce uprchlíků?
4. S jakými problémy se uprchlíci potýkají nejčastěji?

Migrace a uprchlictví v ČR

V roce 2015 bylo podle údajů ČSÚ na území ČR 464 670 cizinců, z nichž méně než polovina (204 630) zde pobývala déle než devadesát dní („dlouhodobý pobyt“). Pokud bychom počty migrantů seřadili od nejvyššího čísla po nejnižší, potom nejvíce cizinců mělo státní občanství Ukrajiny (105 614), potom Slovenska (101 589), Vietnamu (56 900), Ruské federace (34 710), Německa (20 464), Polska (19 840) a Bulharska (10 984). Všichni migranti ostatních státních příslušností byli v počtu menším než 10 000, resp. 6 809 (Bulhaři) pro pobyt delší než 90 dní. Lze konstatovat, že v domácím prostředí je drtivá většina migrantů z evropských zemí, resp. území Ruské federace a Vietnamu.

Pokud nahlédneme do statistik Ministerstva vnitra, počty žádostí o mezinárodní ochranu v letech 1990 až 2014 stoupaly na svoje maximum na přelomu tisíciletí (18 094 v roce 2001), potom od roku 2004 (5 459 žádostí) klesaly až na minimum v roce 2013 (707). V roce 2014 a 2015 se počet žádostí opět zvýšil, ovšem pohyboval se nad počtem tisíc (1 156 v roce 2014, 1 525 v roce 2015), zdaleka se tedy ani nepřiblížil vrcholům v období přelomu tisíciletí.

Nejvíce žádostí v roce 2015 podali státní příslušníci Ukrajiny (694), Sýrie (134) a Kuby (128). Doposud získalo ochranu minimum žadatelů.

Z hlediska novodobé historie ČR jde o velmi nízké počty. Česko tedy není zemí vyhledávanou žadateli o azyl, a to v dlouhodobém srovnání. V průběhu 90. let byla Česká republika útočištěm množství lidí utíkajících před válečným konfliktem v bývalé Jugoslávii a obdrželi tzv. dočasné útočiště, tedy většina se po skončení války vrátila domů. Vrcholem pak byl přelom tisíciletí. Tehdy o ochranu Českou republiku požádaly tisíce lidí z Afghánistánu, ovšem azyl obdrželo pouze 57 žadatelů, a 15 856 osob z Kavkazské oblasti, z nichž pozitivní rozhodnutí obdržel 1–2% žadatelů (<https://www.clovekvtisni.cz/cs/migrace/info/casto-kladene-dotazy>). V těchto souvislostech lze současnou situaci z hlediska žádostí o azyl v České republice považovat za nevýraznou.

Úkol 2

Projděte si statistiky ČSÚ (https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr) a zodpovězte následující otázky:

1. Jak se proměňovala struktura cizinců pobývajících na našem území déle než 90 dní v posledních dvaceti letech?
2. Pokuste se pojmenovat možné vlivy, které tuto migraci ovlivňovaly a ovlivňují.
3. Sledujte statistiku pobytu cizinců ze zemí z arabského světa. Srovnajte je s alarmistickým vyzněním mediální reprezentace tzv. migrační krize v roce 2015.

Zdroje

<https://www.clovekvtisni.cz/cs/migrace/info/casto-kladene-dotazy>

<http://www.mvcr.cz/migrace/docDetail.aspx?docid=21880966&docType=ART&chnum=1>

V – VI Současná mediální praxe a bezpečnostní diskurz

V médiích bývá migrace často prezentována jako hrozba pro veřejný pořádek, kulturní identitu nebo stabilitu pracovního trhu. (Thorbjørnsrud 2015; McKay, Thomas, Blood 2011) Tento způsob mediálního pokrytí událostí nebo témat souvisejících s migrací nenachází své opodstatnění v podstatě migrace, ale lze jej spíše vnímat jako důsledek nebo součást procesu sekuritizace. Tento proces má formu sociální konstrukce bezpečnostního problému. V případě úspěšné sekuritizace jsou daná událost, problém nebo aktér vnímány jako hrozba na tolik významná, že její existence ospravedlňuje použití mimořádných opatření nebo prosazení politických řešení, které by nebyly přijatelné za normálních podmínek. (Buzan, Weaver, de Wilde 1998)

V procesu sekuritizace hrají významnou roli aktéři, kteří pomocí svého komunikačního jednání dokážou vytvářet a udržovat pocit ohrožení a to tak, že označí za hrozbu danou skupinu, událost nebo problém. Jedná se přitom o aktéry na tolik mocné, že jsou schopni získat pozornost médií a zaručit tak, že sociální konstrukce hrozby získá status obecně sdíleného přesvědčení. Proto ve většině případů lze za aktéry sekuritizace označit vrcholní politiky nebo představitele vybraných průmyslů (především bezpečnostního a zbrojního průmyslu). Sekuritizace nemusí být nutně výsledkem zaměřeného či uvědomělého jednání, z velké části je reprodukována pomocí určitých pracovních rutin či institucionalizovaných způsobů jednání.

Skutečnost, že je něco aktérem prezentováno jako existenční hrozba ještě sama o sobě sekuritizaci nevytváří. Je pouze sekuritizačním pohybem či krokem. Teprve „pokud se aktér sekuritizace dokáže tvrzením o prioritě a naléhavosti existenční hrozby osvobodit od jinak závazných pravidel a procedur, stáváme se svědky úspěšné sekuritizace“ (Buzan, Weaver, de Wilde 1998:35). Sekuritizace je tedy výsledkem procesu, který se odehrává mezi aktéry sekuritizace a vhodným publikem, neboť jeho výsledek do velké míry závisí na schopnosti aktéra legitimizovat u vhodného publika porušení běžných pravidel politického jednání.

Někteří badatele se domnívají, že převaha vládních činitelů mezi hlasy komentujícími v médiích bezpečnostní otázky, vyvolává vážné pochybnosti týkající se kvality zpravodajství. (Hallin et al. 1993) Podíl politických elit na procesu sekuritizace je patrný také ve vztahu k otázce migrace. Jak podotýká jeden z autorů výzkumů věnovaných této problematice „postoje vůči migraci jsou zásadně ovlivňovány elitami a způsobem, jímž jsou argumenty politických elit prezentovány v médiích“ (Thorbjørnsrud 2015:775). Úsilí sekuritizačního aktérů spojené s realizací jejich politické agendy představuje výzvu pro profesionální tvůrce mediálních obsahů. Ve styku se sekuritizačními aktéry by měli být novináři schopní artikulovat svoji profesní autonomii. Jinak hrozí jím riziko podlehnutí profesní konformitě, která může mít za následek zánik kritické funkce zpravodajství a žurnalistiky obecně.

Podle tiskové zprávy, kterou v květnu 2016 připravilo Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, uprchlíci představují hrozbu pro bezpečnost ČR (odpovědi „ano“ a „spíše ano“) dle 77% dotazovaných. 92% respondentů hodnotí situaci kolem uprchlíků jako hrozbou pro evropskou bezpečnost. Porovnatelné množství respondentů považuje za hrozbu pro bezpečnost ČR (75%) a EU (92%) působení teroristické organizaci ISIL. Tyto výsledky naznačují, že migrační krize je českou veřejností považována za bezpečnostní riziko srovnatelné s existencí teroristické organizace o globálním dosahu.

Zároveň není cílovou zemí pro migrující do Evropy. V roce 2015 o azyl v ČR požádalo 134 syrských a 38 iráckých občanů.¹ S ohledem na tyto čísla lze se domnívat, že průměrný český občan nebude mít s migranty ze Sýrie, Afganistanu nebo Iráku žádnou osobní zkušenost. V této situaci můžeme předpokládat, že názory české veřejnosti na otázku tzv. migrační krize se formovaly na základě mediálního zprostředkování dění, respektive na základě osobních interakcí s okolím.

Případová studie

Analýza zpravodajského příspěvku *Uprchlíci na jihu Moravy*

ZDROJ: (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/215411000100818/titulky#t=0m35s>)

Tento příspěvek byl odvysílán v hlavním vydání Události dne 18. srpna 2015. Jedná se o první zprávu daného pořadu. Hlavním tématem příspěvku je zavedení hraničních kontrol v souvislosti s tzv. migrační krizí. Příspěvek tematizuje tak migrační krizi jakožto určitý bezpečnostní problém.

O této skutečnosti vypovídají také konkrétní lexikální volby. V příspěvku se vyskytují četné formulace a koncepty typické pro diskurz bezpečnostních institucí, hovoří se o „zadržených migrantech“ „záchytných centrech pro uprchlíky“, „záchytných táborech“ (srov. záchytka), „ilegálních imigrantech“, „zajišťovacím režimu“, „pobytových zařízeních.“ Použití procedurálního jazyka, potažmo profesního žargonu používaného v bezpečnostním sektoru, vytěsňuje morální nebo hodnotový rozměr popisovaného dění. V důsledku použití zmíněných formulací jsou migranti ztvárněni primárně jako klienti detenčních a policejních zařízení, respektive jako objekty policejních úkonů (záchyt, třídění a dohled).

Výše naznačený způsob prezentace migrantů je posílen volbou ilustračních záběrů. První záběr zachycuje postavy mužů černé pleti, kteří se nacházejí za mřížemi, byl použit postup k znemožnění identifikace obličeje, který se obvykle používá k prezentaci podezřelého/obviněného. Tito muži jsou po celou dobu zobrazováni v doprovodu policie, co může indikovat skutečnost, že jsou považováni za zdroj nebezpečí. Jelikož v celém příspěvku se neobjevuje alternativní způsob prezentace migrantů, kulturní význam tohoto pojmu je aktualizován a to tak, že je rozšířen o významy běžně spojované s kriminalitou a s klienty vybraných bezpečnostních institucí.

I když smyslem řešení prezentovaného v reportáži jsou zvýšené kontroly na hranicích, kromě policejní terminologie, se v příspěvku vyskytují formulace běžně používané k popisu vojenského konfliktu („zabezpečit hranice“, „ochrana hranic“ či

dokonce „nutný zásah armády“). Odkazy k vojenskému konfliktu jsou patrné také na úrovni volby ilustračních záběrů, dokonce v obrazovém pokrytí převládají. Pro ilustraci, níže se nachází seznam všech záběrů použitých v analyzovaném příspěvku.

Seznam záběrů:

1. ILUSTRAČNÍ ZÁBĚRY: Muže za mřížemi, černé pleti, k prezentaci osob byl použit postup k znemožnění identifikace obličeje, který se obvykle používá k prezentaci podezřelého/obviněného. Tito muži jsou v doprovodu policie.
2. SYNCHRON: Mluvčí 1 (předseda asociace krajů Michal Hašek, ČSSD)
3. SYNCHRON: Mluvčí 2 (ministr vnitra, Milan Chovanec, ČSSD)
4. ŽIVÝ VSTUP: Redaktor, v pozadí vojáci, točeno před budovou, která patří armádě
5. ILUSTRAČNÍ ZÁBĚRY (k výpovědi Mluvčího 3, ministra obrany Stropnického): vojáci, vojenská vozidla
6. ILUSTRAČNÍ ZÁBĚRY: politické jednání, přehled fotografií zobrazujících několika vojenských vozidel, zasedání v sněmovně
7. SYNCHRON: Mluvčí 4 (Jana Černochová, expertka na obranu, ODS)
8. SYNCHRON: Mluvčí 3 (ministr obrany, Stropnický)
9. ILUSTRAČNÍ ZÁBĚRY: (vojáci, vězeňská služba, ostnatý drát)
10. SYNCHRON: Mluvčí 5 (mluvčí ministerství spravedlnosti)
11. PŘÍMÝ VSTUP: Redaktor
12. SYNCHRON: Mluvčí 2 (ministr vnitra, M. Chovanec)
13. ILUSTRAČNÍ ZÁBĚR: vojáci
14. SYNCHRON: Mluvčí 6 (mluvčí generálního štábu Armády ČR)
15. ILUSTRAČNÍ ZÁBĚRY: vojáci během palby

Jak je patrné z výše uvedeného seznamu mezi ilustračními záběry převládají ty, které zobrazují vojenskou techniku, respektive vojáky, některé záběry dokonce během palby. Tyto záběry podstatně mění představu o povaze diskutovaných v reportáží opatření a zároveň lze je chápat jako významný způsob predikace samotných migrantů.

Sekuritizace problému je dále patrná na úrovni volby jednotlivých mluvčích a osob, které poskytují primární definice problému.

Seznam mluvčích:

Mluvčí 1 (předseda asociace krajů Michal Hašek, ČSSD)

Mluvčí 2 (ministr vnitra Milan Chovanec, ČSSD)

Mluvčí 3 (ministr obrany Martin Stropnický, ANO)

Mluvčí 4 (expertka na obranu Jana Černochová, ODS)

Mluvčí 5 (mluvčí ministerství spravedlnosti)

Mluvčí 6 (mluvčí generálního štábu Armády ČR)

Jak je patrné z výše uvedeného seznamu, s výjimkou Michala Haška, všichni mluvčí patří mezi experty nebo klíčové politické aktéry v oblasti bezpečnosti. Právě tyto aktéři definují ve svých výpovědích migrační krizi jakožto bezpečnostní problém.

Je pak zajímavé sledovat, do jaké míry, respektive v jakých ohledech, příspěvek sdílí způsob definování definici problému nastolený politickými aktéry, kteří se v daném příspěvku vyskytují jako mluvčí?

Definice problému nastolená mluvčím z řád politických aktérů je v textu příspěvků zpochybněna pouze jednou. Mluvčí 4, expertka na obranu Jana Černochová (ODS) tvrdí, že vládní návrh uděluje armádě kompetence, které má v době míru jenom policie. Je pozoruhodné, že pouze na základě této jediné výpovědi a pouze nepřímo příjemce dokáže usoudit, že vládní návrh předpokládá mimořádné rozšíření stávajících kompetencí bezpečnostních složek, které spadají pod ministerstvo obrany. Zda se tedy, že autor příspěvku, respektive redakce, upozaduje významnou skutečnost tykající se prezentovaného problému. V reakci na výtku Jany Černochové (ODS), prostor pro vyjádření po druhé získává ministr obrany, Martin Stropnický (ODS), který říká: „Já si myslím, že bychom určitě našli cestu, jak to udělat. Tam je varianta těch smíšených hlídek například.“ V této výpovědi ministra obrany je požadavek politické legitimizace zásadních politických rozhodnutí redukován na čistě procedurální rozměr. Ona „smíšená hlídka“ je jen řešení, které má obhájit vládní návrh oproti stávající legislativě. Existence onych hlídek rozhodně není v textu obhajována z hlediska obvyklých prostředků politické legitimizace. A je to další skutečnost, která je redakcí upozaděná. V příspěvku je dále problematizováno řešení, které předpokládá zapojení aktivních záloh, ovšem jen z hlediska efektivity návrhu a dostupných kapacit.

V závěru lze konstatovat, že analyzovaný článek reprodukuje perspektivu politických aktérů a simultánně, tedy pomocí různých výrazových prostředků typických pro zpravodajství, označuje popisované dění za hrozbu a bezpečnostní problém a to jak v užším (zvýšený pohyb osob), tak v širším planu (migrační krize). Pokud bychom na základě výše analyzovaného příspěvku hodnotili vztah novinářů k svým informačním zdrojům, pozici těch prvních lze označit za pasivní a konformní. Lze se domnívat, že porozumění logice politického jednání, které spatřuje možnost legitimizace mimořádných kompetencí v označení vybraného problému, dění nebo skupinu osob za bezpečnostní problém, mělo by vést k lepší reflexi mocenských zájmu politických aktérů ve vztahu k sdělovacím prostředkům a tak k posílení profesní autonomie novinářů ve vztahu k politickým aktérům.

Úkol

Přečtete si článek *Maďarské hranice budou před migranty chránit tisíce policistů* publikovaný na severu Novinky.cz dne 18. srpna 2015.

(<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/378066-madarske-hranice-budou-pred-migranty-chranit-tisice-policistu.html>)

Pokuste se odpovědět na následující otázky:

1. Jaká slova spojená s bezpečností se vyskytují v textu? Kdo je vyslovuje (autor článků/mluvčí).
2. Kteří mluvčí získali možnost promluvit k tématu článku? Lze některé z nich označit za sekuritizační aktéry? Jaká část článků vychází z informací získaných od vládních zdrojů a politických elit?
3. Které aspekty migrační krize jsou diskutovány v textu? Jakým způsobem text definuje migraci. Jaká politická řešení jsou diskutována v textu? Jedná se o nově delegované kompetence a prostředky?
4. Vyskytují se v textu alternativní způsoby definování dění? Pokuste se identifikovat v textu věcná prohlášení a názory. Jsou názory citovaných mluvčích konfrontovány s alternativními názory a způsoby definování popisovaného dění?

Materiály a zdroje:

BALZACQ, Thierry. 2011. *Securitization Theory How security problems emerge and dissolve*. New York: Routledge.

BIGO, Didier. 2002. „Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease“ in *Alternatives*, 27:63-92.

BUZAN, Barry, Ole WEAVER and Jaap de WILDE. 2005. *Bezpečnost. Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.

HALLIN Daniel, MANOFF Robert K. and Judy K. Weddle.1993. “Sourcing patterns of national security reporters” in *Journalism Quarterly*, 70(4): 753–766.

MCKAY Fiona H., THOMAS, Samantha L. and R. Warwick BLOOD. 2011. „Any one of these boat people could be a terrorist for all we know. Media representations and public perceptions of ‘boat people’ arrivals in Australia“ in *Journalism*, 12(5) 607–626.

THORBJORNSRUD, Kjersti. 2015. „Framing Irregular Immigration in Western Media“ in *American Behavioral Scientist*, vol. 59(7) 771–782.

VULTEE, Fred. 2011. „Securitization as media frame“ in *Securitization Theory How security problems emerge and dissolve* edited by Thierry Balzacq. New York: Routledge.

VII DEHUMANIZACE

*"Autocenzura zabraňující poškozujícímu chování
může být odpojena nebo otupena odlidštěním,
které zbavuje lidi lidských vlastností
nebo jim připisuje zvířecí atributy."*

Albert Bandura, 1996

Dehumanizace (odlidštění) je pojem pocházející ze sociální psychologie. Označujeme jím upírání lidských vlastností druhým: jedna skupina lidí je považována za nositele lidských vlastností, zatímco druhá nikoliv. Dehumanizace se neobjevuje pouze v médiích, jde o obecný fenomén, pozorovatelný od úrovně každodenní interakce až po politické ideologie. Jde o postoj členů skupiny (in-group), kteří se vymezují vůči členům skupiny jiné (out-group). Odlidštění lidé jsou zobrazováni jako zvířata, kriminálníci, nezodpovědné děti, živelná pohroma nebo virus.

Dehumanizace představuje uniformní vnímání druhých, jejich individuality jsou zahlazeny ve prospěch jim přisuzovaných kolektivních vlastností. Vyznačuje se tedy nezájmem o osud jednotlivců, o jejich pocity, indiferencí k osudům individuů. Často se stávají obětí dehumanizace lidé z nižších společenských vrstev, na okraji společnosti, bezdomovci, lidé se závislostí, imigranti.

Sociální psycholog Nick Haslam, který se dlouhodobě zabývá touto problematikou, vytvořil soubor znaků *lidskosti*, jejichž absence ukazuje na to, že jsme svědky dehumanizace. Rozdělil je vlastnosti *jedinečně lidské* (to, co odlišuje člověka od zvířete, jako je zdvořilost, kultivovanost, mravní cit, racionalita či logika, dospělost) a na vlastnosti *lidské přirozenosti* (odlišení od strojů, jako je emocionální rezpozivita, schopnost jednat, kognitivní otevřenost apod.). Dehumanizace představuje některou z kombinací absence těchto vlastností. Členové out-group se tak stávají *dětskými, nemorálními a brutálními*, jsou neschopní *racionální úvahy*, postrádají *zdvořilost a dobré mravy* apod. Podle různých kombinací mohou být tedy dehumanizovaní lidé vnímáni jako *zvířata* či *stroje* (pokud postrádají i vlastnosti lidské přirozenosti).

Dehumanizace je morální vadou, protože popírá univerzalitu lidství (lidskou důstojnost). Mimo to může mít fatální následky pro osud dehumanizovaných. Kognitivní a behaviorální psycholog Albert Bandura popsal *mravní vyvázání*, mentální proces, při němž člověk selektivně opouští sebekorektivy a je schopen ospravedlnit si nemravné jednání k druhým například právě tím, že v nich nevidí lidské bytosti. Dehumanizace tak díky mravní vyvázání může vést k ponižování, ubližování druhým, upírání jejich práv a v nejextrémnější podobě k násilí či genocidě.

Případová studie

„Hranice zavřít umíme“

Země střední Evropy, které se rozhodly postavit proti povinnému přijetí uprchlíků z Itálie, jsou pod velkým tlakem, aby se rozhodnutí Bruselu podvolily. V opačném případě může dojít ke zhroutení Schengenu a uzavření hranic bohatých zemí Evropské unie.

Luboš Palata a Michal Bělka
redaktoři MF DNES a iDNES.cz

CALAIS, LUCEMBURK U krajnice se najednou vztýčí muž v modré mlčíně a vhočí na silnici velký balvan. Řidič projíždějícího kamionu se na poslední chvíli stihne vyhnout. Po pár metrech už ale zase přejíždí klacky a silniční kužely poházené na vozovce. Vítejte ve francouzském přístavu Calais, kde podobnou situaci každý den zažívají desítky řidičů, kteří tudy míří k trajektu do Velké Británie.

Těm, kdo kameny, věrve a další předměty na vozovku házejí, jsou desítky, možná spíš stovky běženců z Afriky a Blízkého východu, kteří v Calais čekají na svou šanci dostat se do Anglie. A věří, že se tam dostanou právě s pomocí projíždějících kamionů. Stačí, aby některý z řidičů přibrzdl, a jeho náklad třeba obepne několik mužů, kteří se snaží dostat dovnitř.

„Když si jich nevšimnete a najdete je u vás až v Anglii, platíte pokutu tři tisíce liber. Jenže bránit se jim vlastně nemůžete, musíte prostě jen jet, aby neměli šanci naskočit,“ říká řidič kamionu Martin Matoušek, jenž přes Calais projíždí. Scény z Calais - Británie není

Zpátky!
Italští policisté zatlačují pět do sběrného autobusu uprchlíky, kteří táboří ve Ventimiglii u hranic s Francií. Ta je na své území nepustí. Na snímcích dole, které pořídil za jízdy v kamionu reportér iDNES.cz, se běženci snaží ve francouzském Calais naskočit do vozů a přejít do Británie. Foto: AP a iDNES.cz

v Schengenu a má tvrdě střežené hranice - se mohlou velice brzy objevid na česko-německé hranici.

Pod tlakem postojí země jako Česko, Slovensko či Polsko, které odmítají povinné kvóty na přijímání uprchlíků, se začíná hrodit schengenský systém bez hranic. „Stačilo, aby kvůli summitu G7 začalo hranice na chvíli hlídat Německo, a už se začali hromadit uprchlíci v Rakousku,“ vysvětlil po summitu ministrů vnitra EU v Lucemburku šéftohoto resortu Milan Chovanec.

Uprchlíci, nebo Schengen
Kvůli hromadícím se uprchlíkům už kontrolují hranici s Itálií Francie, Švýcarsko a Rakousko. Vídeň přestala udělovat azyl, dokud země jako Česko budou odmítat přebírání uprchlíků z Itálie a Řecka podle Bruselu navržených kvót. Tlak velkých zemí na Česko přiznal i Chovanec. „Názory byly rozdílné,“ řekl Chovanec MF DNES s tím, že velké země pohrozily, že může být zrušen schengenský prostor. Podle Chovance však Česko dokáže hranice uzavřít. „Po technické stránce bezesporu ano. Policie se na to připravuje,“ říká.

Na summit Evropské unie, který se koná příští čtvrtek, však premiér Bohuslav Sobotka nebude moc přjet s úplně prázdnými rukama. Bude dítit zřejmě navrhnout, že určité množství uprchlíků přijme Česko bez kvót dobrovolně.

Během projednávání v parlamentu to včera připustil ministr Pavel Bělobrádek i šéf diplomacie Lubomír Zaorálek, kteří mluvili přibližně o tisícovce azylantů. Chovanec se však od toho distancoval se slovy, že vláda nic takového neprojednala. Kabinet je přitom nejen pod tlakem opozice, především Úsvit a ODS jsou tvrdě proti, ale i veřejnosti. Podle průzkumu agentury STEM považuje příliv migrantů za riziko pro zemi 71 procent respondentů. © Rozhovor s Chovancem na str. A8

Článek a fotografie pochází z titulní strany MF DNES (2015). Pokuste se odpovědět na následující otázky:

1. Jaké *jedinečně lidské* vlastnosti má muž ve vlaku a které mu naopak chybí?
2. Jaký vztah má fotografie k titulku?
3. Představte si, že by policisté neměli na rukou rukavice. Změnil by se nějak význam fotografie? Jakou roli hrají ve vyznění scény?
4. Přečtete si první dva odstavce článku a pokuste se popsat, jaké vlastnosti v něm mají uprchlíci a řidiči kamionů. Která z těchto skupin odkazuje k in-group a která k out-group? Které *jedinečně lidské* vlastnosti mají řidiči a naopak scházejí uprchlíkům?

Migranti a uprchlíci jsou v médiích typicky dehumanizováni tím, že jsou zobrazováni jako bytosti, jež se lehce rozzlobí, jsou agresivní, vzdorující, nepořádné, odmítající dodržovat zákony. Jsou *dětinští a amorální, nekontrolovatelní a živelní* (jako např. „příliv uprchlíků“, „uprchlická vlna“ apod.), někdy dokonce i jako *hordy nájezdníků*. Mezi zvláštní druh dehumanizace patří biologizace, která představuje migranty jako šířitele nemoci či přímo jako *virus*. Migranti jsou zobrazováni jako ohrožení, potenciální pachatelé *znásilnění, krádeží, alkoholismu* nebo *gamblerství*. Typické charakteristiky migrantů se tak prolínají s vlastnostmi nejnižších skupin společnosti (low-low group), jako jsou bezdomovci, gambleréři či drogově závislí. (Více viz Motal 2015).

Úkol

Typickým dehumanizačním schématem v médiích je zobrazování migrantů a uprchlíků jako *masy lidí*, jako živelné pohromy. Vyhledejte pomocí Google fotografie migrantů a uprchlíků. V jakých typických situacích jsou fotografováni? Které jejich vlastnosti jsou zdůrazňovány a které potlačovány?

Tip: použijte klíčová slova *migrants* a *refugees*

Chcete víc?

Sociální psychologie popisuje dynamiku vztahů mezi skupinami a pomáhá nám rozeznat, které z často automatizovaných procesů mohou zvýšit nebezpečí chyby v jednání, neadekvátní reakce na nastalou situaci nebo morální pochybení. Podívejte se na video ze seriálu *Crash Course Psychology*, které se zabývá vztahem předsudků, stereotypů a diskriminace a zkuste popsat stereotypy, které se v současných médiích pojí s migranty.

<https://www.youtube.com/watch?v=7PoiP2Zm6a4>

Materiály a zdroje

Bandura, Albert. 1996. "Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency." Pp 364–374 in *Journal of Personality and Social Psychology* 1996, 71(2).

Haslam, Nick. 2006. "Dehumanization: An integrative review." Pp 252–264 in *Personality and Social Psychology Review* 2006, 10(3).

McDougall, Julie & Fletcher, Don. 2002. "Dehumanising the boat people." Pp 33–36 in *Social Alternatives* 2002, 21(4).

Motal, Jan. 2015. "Dehumanization of refugees in media as a case of moral disengagement." Pp 183–196 in *Ethics and Bioethics (in Central Europe)* 2015, 5(3–4).

Paluck, Elizabeth Levy. 2009. "Reducing intergroup prejudice and conflict using the media: A field experiment in Rwanda." Pp 574–587 in *Journal of Personality and Social Psychology* 2009, 96(3).

Saguy, T., Szekeres, H., Nouri, R., Goldberg, A., Doron, G., Dovidio, J. F. & Halperin, E. 2015. "Awareness of intergroup help can rehumanize the out-group." Pp 551–558 in *Social Psychological and Personality Science* 2015, 6(5).

VIII LIDSKÝ PŘÍBĚH

Human interest story (story, lidský příběh) sice v médiích nenalezneme každý den, přesto se jedná o žánr se značným významem, který má své místo na pomezí publicistiky a zpravodajství. Umožňuje přiblížit příjemcům mediálních textů společenské fenomény či závažná témata a usnadnit jejich pochopení. Skrze osudy konkrétních jedinců, jejich emoce a zážitky může kvalitní story nenásilně vykreslit komplikované události tak, jak by se to jiným zpravodajským žánrům podařilo jen obtížně. Právě proto se lidské příběhy často objevují jako doplněk ke zpravodajským příspěvkům o konkrétní problematice.

Význam lidských příběhů ale není pouze ten, že oživují mediální obsah nebo jej doplňují o informace, které chybí ve zpravodajství. Sociální psychologové ukazují, že lidé, kteří jsou vystaveni mediálním obsahům podporujícím toleranci, dokážou reflektovat příběhy utrpení lidštěji (Paluck 2009). Pokud distribuujeme členům určité skupiny lidí osobní příběhy, jsou schopni navazovat s členy jiné skupiny (out-group) lepší vztah, jako např. mezi Izrealskými Židy a Palestinci (Saguy et al. 2015). Meziskupinové vztahy v etnicky diverzitních společenstvím může posílit přímá zkušenost s lidmi z jiné komunity (Hewstone & Schmid 2014). Všechny tyto příklady ukazují, že lidský příběh, zprostředkování přímé zkušenosti druhého člověka, nemá pouze význam rozšíření informačního nebo zábavního komplementu, ale může mít podstatný vliv na meziskupinový dialog a vzájemné porozumění. Připomeňme, že to je i jeden z normativních úkolů médií v pluralitní demokracii.

Zásady

Ačkoliv jsou lidské příběhy čtenářsky vděčné, nikdy by neměly být využívány samoúčelně. Při každé přípravě story by se měl novinář ptát, zda je daný příběh hodný vyprávění a zda má v sobě informační, eventuálně vzdělávací a výchovnou hodnotu.

Hrdiny a hrdinkami story jsou lidé, kteří zažili nevhodnou událost, mají neobvyklé zkušenosti či znalosti. Vypátrat takového jedince může být stejně náročné jako vymyslet námět pro dobrou story. Pokud se novináři nepodaří vyzpovídat svého hrdinu přímo na místě dění, může při hledání hlavní postavy příběhu využít svých zdrojů nebo oslovit společenské organizace, které by mu potřebný kontakt dokázaly zprostředkovat.

Jen málokdy má žurnalista šanci získat při rešerši informace o člověku, na jehož příběhu chce článek postavit. Je tedy důležité důkladně si nastudovat dané téma a promyslet si, na jaké body se při rozhovoru zaměřit. Obzvláště to platí pro komplikované, mnohvrstevné fenomény. V situacích, kdy v centru story figurují cizinci, musí novinář už při přípravě na setkání zvážit, zda k rozhovoru nepřizvat tlumočníka, aby na konverzaci neměla negativní dopad jazyková bariéra. Tento krok je však nutné v dostatečném předstihu prodiskutovat se zpovídaným jedincem.

Novinář by měl s hrdinou příběhu strávit tolik času, aby se od něj stihl dovědět dostatek zajímavých informací. V ideálním případě je žádoucí strávit se zpovídanou osobou celý den. Častěji nicméně žurnalista s hrdinou story může uskutečnit pouze interview. V takovém případě by se setkání mělo odehrát v prostředí, které je dané osobě příjemné a umožňuje novináři ptát se i na citlivá témata. Přeplněná kavárna nebo restaurace tedy není nejvhodnější volbou.

Pro uvolnění atmosféry může být v začátku nápomocná neformální konverzace. Rozhovor by pak měl plynout od nejméně závažných po nejproblematictější/nejemotivnější otázky. Novinář by jimi ale nikdy neměl skončit, aby respondent neodcházel ze setkání rozrušený. Při rozhovoru by se žurnalista neměl jen ptát, ale hlavně naslouchat, aby mu neuniklo poutavé téma.

Zpovídaného člověka by profesionální novinář nikdy neměl posuzovat nebo se k němu chovat nadřazeně. V emočně vypjatých momentech by se pak měl dokázat chovat empaticky – projevit soucit, porozumění, popřípadě dokázat danou situaci odlehčit.

Výstavba story nemá striktně stanovená pravidla, záleží na autorově kreativě, jak text strukturuje. Platí však, že dobrá story má být čtivá, má zachycovat dojmy, emoce a názory hrdinky či hrdiny příběhu, má obsahovat zajímavé citace a má sestávat z neutrálního pásma autora. V něm se lze zaměřit na charakteristiku dané postavy: přiblížit její vzhled, typické rysy, mimiku a gesta. Chybět by ale neměly ani vsuvky s obecnějšími údaji o jevu, jenž je na pozadí příběhu vykreslován (případně jim žurnalista může vyčlenit samostatný odstavec). Výsledkem by měl být živý portrét této osoby s vyváženou linkou hrdiny a novináře.

Žurnalista je povinen zpracovat získané podklady seriózně. Emotivní linky je nutné využít citlivě a nesklouznout k jejich bulvarizaci. Obdobnou optikou dobrý novinář přistupuje k tvorbě titulku. Může se v něm objevit zajímavá citace, uvozovací slovesa je pak ale vhodnější volit citově neutrální. Obzvláště nemá-li osoba, na níž human interest story stojí, zkušenost s vystupováním v médiích a s jeho možnými následky, má novinář morální zodpovědnost vyhodnotit, zda některé z informací zpovídanému jedinci (či jeho blízkým) neublíží. V takovém případě je potřeba se s danou osobou domluvit na způsobu publikace příběhu a případně nezveřejnit příjmení ani místo bydliště dotyčného jedince. Důvody takových kroků by nicméně měl žurnalista vždy osvětlit čtenáři, aby nesnížil důvěryhodnost textu.

Úkol 1

Prohlédněte si speciální přílohu The New York Times Magazine „Fractured Lands: How the Arab World Came Apart.“ (https://www.nytimes.com/interactive/2016/08/11/magazine/isis-middle-east-arab-spring-fractured-lands.html?_r=0) Přečtěte si alespoň část z rozsáhlého projektu a zodpovězte následující otázky:

1. Jak je celý text strukturován? Co jsou klíčové kompoziční principy?
2. Jak se pracuje v textu s osobním příběhem? Jak je navázán na sociální a dějinný kontext?
3. Jak se pracuje s fotografiemi?
4. Co bylo cílem projektu? Jaké je téma a jaký je problém, jenž toto téma rozvíjí?

Materiály a zdroje

BECH-KARLSEN, Jo. 1991. Být přítom :reportáž jako žánr a metoda. 1. vyd. Oslo: Universitetsforlaget.

BURNS, Lynette Sheridan. 2004. *Žurnalistika :[praktická příručka pro novináře]*. Translated by Hana Antonínová. Vyd. 1. Praha: Portál.

HEWSTONE, M. & SCHMID, K. 2014. Neighbourhood ethnic diversity and orientations toward Muslims in Britain: The role of intergroup contact. In: *The Political Quarterly*, 85(3), pp. 320–325.

KEEBLE, R. 2005. *Print journalism: a critical introduction*. Abingdon: Routledge.

PALUCK, E. L. 2009. Reducing intergroup prejudice and conflict using the media: A field experiment in Rwanda. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(3), pp. 574–587.

PAPE, Susan a Sue FEATHERSTONE. 2006. *Feature writing :a practical introduction*. 1st pub. London: SAGE Publications.

IX „Co zůstalo po uprchlících?“

Pro novináře je zpráva základním žurnalistickým prostředkem k referování o aktuálních, důležitých či zábavných a neobvyklých událostech. Současně je to právě zpráva, s níž se příjemci zpravodajských sdělení mohou nejčastěji setkat v médiích. Novinář proto musí ovládat nejen formální a obsahové principy výstavby tohoto žánru, jež jsou poměrně ustálené a neměnné, ale také musí pamatovat na základní zásady kvalitního zpravodajství.

Zpravodajské texty umožňují jedincům seznámit se s informacemi podstatnými pro jejich orientaci ve společnosti a pro rozhodování. Je tedy nutné, aby zpráva obsahovala úplné, jasné, nezkreslené a fakticky správné údaje. Aby toho novinář mohl docílit, měl by informace, o nichž jeho příspěvek pojednává, ověřit minimálně ze dvou – lépe však ze tří – na sobě nezávislých zdrojů, jejichž vyjádření ve výsledném textu bude citovat či parafrázovat. Proces ověřování informací prostřednictvím několika zdrojů umožňuje novináři zjistit, zda námět na příspěvek je vůbec skutečný a pravdivý.

Ověřováním údajů a zakomponováním různorodých zdrojů má navíc novinář šanci zachytit vyvážený obraz reality, na jehož základě si příjemce vytvoří vlastní názor na danou událost. Při sbírání podkladů pro zprávu by se proto novinář nikdy neměl opírat pouze o tiskové zprávy a oficiální prohlášení institucí. Naopak – u každého tématu by si měl promyslet, z jakých úhlů na něj lze nahlédnout, jakých skupin se téma dotýká, a následně pro článek sehnat vyjádření jejich zástupců. V jednom příspěvku samozřejmě nemohou zaznít reprezentanti všech úhlů pohledu kvůli omezenému prostoru i snižující se srozumitelnosti sdělení. Novinář by se ale vždy měl ptát, zda výsledný text nereferuje o události homogenně nebo zda v něm nechybí relevantní (a potažmo odlišný) úhel pohledu sociální skupiny, již se téma dotýká. Žurnalista by tím totiž mohl (byť nechtěně) přispívat k desintegraci dílčích skupin ve společnosti.

Obzvláště u zpráv o závažných a citlivých událostech musí novinář klást speciální důraz na svou nestrannost a nezaujatost. Profesionální novinář, který se chce přiblížit ideálu objektivity, se ve zprávě vyvaruje komentování události a prezentování vlastního názoru na ni. Autorské hodnocení může spočívat i v použití citově zabarvených jazykových prostředků, které je potřeba nahradit výrazy neutrálními. S ohledem na princip nezaujatosti je cílem novináře shromáždit dostupná fakta a následně z nich vyselektovat a přednést to nejdůležitější.

Pro lepší pochopení tématu příjemcem může novinář interpretovat, analyzovat a zasazovat událost do kontextu předešlého dění. U zprávy je pro rámcování tématu vyhrazen background. U složitějších příspěvků se však takové údaje mohou objevit už v úvodních odstavcích, případně jim lze věnovat doplňující infobox. Kontext události by přitom měl sestávat pouze ze získaných a ověřených informací, jež mají vůči referovanému dění úzkou a přímou návaznost. Nikdy by neměl vznikat na základě spekulací a domněnek. Zejména při pojednávání o závažných, nezvyklých či zcela nových a vysoce aktuálních jevech musí novinář pečlivě promyslet podobu kontextuální části článku. Média totiž v takových případech často zprostředkovávají prvotní kontakt s dosud neznámým, a tudíž zásadně ovlivňují formování názorů a následného chování jedinců vůči danému jevu.

Případová studie

Podívejte se na video natočené fotografem Janem Šibíkem na srbsko–maďarské hranici v roce 2015:

<https://video.aktualne.cz/svet-na-hrane/sibik-uprchlici-prekracuji-srbsko-madarskou-hranici-jak-chte/r~81c017c0589711e5974b0025900fea04/>

Dokážete pojmenovat problematické momenty tohoto příspěvku? Zkuste nejprve sami, potom využijte nápovědu níže.

- Informace o kontextu i dění na místě byly dobře dostupné, a přece pracuje autor pouze se svými dojmy a tím, co bezprostředně vidí. I když bylo na místě mnoho štábů i čeští novináři, nespolupracuje s nimi, nekomunikuje s organizátory, lékaři apod. Nedobírá se důvodů, jež byly objektivní (nedostatek kontejnerů, toalet, pasivita policie i maďarských úřadů apod., vše bylo na několika málo dobrovolnících, zákaz opětovného používání karimatek a spacích pytlů lékaři – Červený kříž – kvůli zabránění přenosu chorob; nebylo možné je odvézt na desinfekci apod., nepřehlednost situace – lidi si nabrali jídlo a v tu chvíli je začala policie cpát do autobusů, kam si nesměli jídlo brát apod.)
- Úkolem novináře je zasadit informace do kontextu, naopak Šibík zde *dekontextualizuje*, neprá se proč, pouze vychází z *prima facie* dojmů
- Svůj příspěvek staví na vlastní emocionální reakci na situaci na místě, namísto toho, aby jeho základem byl výsledek rešeršní práce a detailního průzkumu místních podmínek.
- Neodkrývá vztahy mezi jednotlivými problémy, nepojmenovává je v souvislosti s aktuálním děním (co se děje teď a tady) ale operuje s hodnotícími a emocionálními předpoklady

X ANGAŽOVANOST

Velkým problémem žurnalistiky je hodnota *nestrannosti*. Na jednu stranu jde o klíčový element žurnalistické etiky, neboť není možné důvěryhodně zastávat pozici „čtvrté moci“ v demokracii, pokud profesionálové v oboru podléhají tlakům od ostatních „mocí“, na straně druhé klade na novináře a novinářky velké nároky, aby dokázali sami a individuálně tyto hranice rozpoznat a střežit. Co je a není nestrannost a nakolik může být sám novinář angažován je problém už na úrovni norem – jak jsme viděli dříve, normativní podloží žurnalistické práce je samo o sobě angažované, neboť rozumí novináři jako *strážci demokratických hodnot* (watchdog funkce), jenž nemůže plnit pouze pasivní roli, ale je aktivním vykonavatelem základního lidského práva na svobodu informací a projevů. Odsud plyne i častý cíl novinářů „dát hlas bezhlasým“, tj. ve své novinářské práci preferovat taková témata, která pomohou bezmocným napravovat chyby, omyly a tlaky mocných.

Úkol 1

Prohlédněte si web organizace CPJ, udělující každoročně Mezinárodní cenu svobody tisku (International Press Freedom Award) – <https://www.cpj.org/awards>. Vyhledejte si laureáty posledních dvou ročníků a charakterizujte jejich práci. Čím konkrétně se stali pronásledovanými nebo zastrášanými novináři? Považujete jejich práci ještě za nestrannou?

Pustě si záznam projevu Cana Dündara při přebírání ceny v roce 2016: <https://youtu.be/bp56jWDnmsE>

Jak rozumíte jeho slovům, že „Je naší zodpovědností chránit naši zahradu [různosti]“? Jeho projev se ostře vymezuje proti nástupu nacionalismu. Zkuste najít argumenty jak ve prospěch Dündarovi nestrannosti, tak proti ní. Které vám přijdou přesvědčivější a proč?

Nestrannost je otevřenost

Vymezit nestrannost je poměrně náročný problém, i když se z intuitivního předporozušení zdá, že jde o samozřejmou hodnotu. Britský filozof Matthew Kieran, autor knihy *Mediální etika*, poskytuje jednu z variant definice tohoto pojmu, která nám přijde přesvědčivá. Je totiž podložena pojetím médií jako *čtvrté moci v demokracii* a úlohou novináře být nezávislým, hlídacím psem demokracie. Zároveň mu ale přiznává nezbytná hodnotová východiska. Nestrannost tedy neznamená být bez názoru, hodnot či postoje, ale zůstat *otevřený a férový* vůči faktům a skutečnosti. Cílem je poskytovat publiku adekvátní informace, aby samo publikum mohlo soudit – novinář tedy *vyjadřuje* dvoje hledisko, nesnaží se postavit se do jakési neexistující „předmětné“ pozice, ale toto hledisko prezentuje vyváženě, tedy tak, aby úvahy jiných, kteří věc vidí jinak, byly prezentovány férově a v náležité podobě.

Nestrannost tedy znamená „psát příběh tak, aby byl otevřený potvrzení nebo falzifikaci důkazy, a předkládat rozumné závěry spíše, než být veden pouhou intuicí, pocitem nebo závazkem...“ (Kieran 1999: 47)

Zde si můžete připomenout i případovou studii z předešlé kapitoly. Jan Šibík v tomto světle nejednal *nestranně*, protože se a) řídil pouhou intuicí, b) nedovolil svému příběhu být osvědčen fakty.

Úkol 2

Novinář Jan Moláček v roce 2015 byl členem týmu připravujícím pořad Reportéři ČR. Na svém soukromém facebookovém účtu, který je nicméně veřejně přístupný, zveřejnil v září tento post:

Jan Moláček
12. září 2015 · 🌐

Vím, že role novináře je jiná, ale zjistil jsem, že prostě nedokážu jet 70 kiláků v prázdném autě a míjet rodiny s malými děckama, který stejnou trasu musej šlapat čtyři dny pěšky.

👍 To se mi líbí 💬 Komentář ➦ Sdílet

Odpovězte si na následující otázky:

1. Jak hodnotíte Moláčekův čin? Jde o překročení žurnalistické morálky, nebo o její prohloubení?
2. Jak by se situace změnila, kdyby Moláček byl svědkem násilí na druhém člověku – byl by jeho zásah pro vás spíše ospravedlnitelný?
3. Jde o narušení novinářské nestrannosti? Jak se liší nestrannost od nezasahování?
4. Moláček mohl porušit zákony země, v níž se nacházel (převaděčství), a to nikoliv za účelem získání nezbytných informací pro svůj článek. Je tento akt pro vás ospravedlnitelný, či nikoliv? Zkuste formulovat proč – a to i pro opačnou perspektivu. Dokážete nalézt protiargument? Je přesvědčivý?

5. Jak by se situace změnila, kdyby Moláček o své pomoci informoval na uzavřeném, veřejně nepřístupném profilu jen svoje přátele?

Zdroje

Matthew Kieran. 1999. *Media Ethics: A Philosophical Approach*. Westport: Praeger.

XI Zdroje a pomůcky

Na následujících adresách naleznete užitečné zdroje a pomůcky, které vám pomohou se zorientovat v problematice migrace a/nebo získat věrohodná a aktuální data:

<http://mipex.eu> – Migrant Integration Policy Index 2015

<http://www.oecd.org/migration/> – OECD Migration

<https://ec.europa.eu/migrant-integration/> – European Web Site On Integration

<http://ec.europa.eu/eurostat> – Eurostat

<http://mvcr.cz> – Ministerstvo vnitra ČR

<http://frontex.europa.eu/> – Frontex

<http://www.suz.cz/o-nas/statistiky> – Správa uprchlických zařízení v ČR

<http://geomigrace.cz/> – GEO Migrace – Geographic Migration Centre

<http://www.compas.ox.ac.uk/> – Centre On Migration – Policy & Society / University of Oxford

<http://www.migrationpolicy.org/> – Migration Policy Institute

Příručky a pomůcky pro novináře:

http://migration4media.net/wp-content/uploads/2011/05/MIG_2010_Media-a-migranti.pdf – Média a migranti (brožura pro novináře)

<http://sedesako.blogspot.cz/2015/09/rozumem-strach-z-certu-nezazenes.html> – Morální panika ve vztahu k migraci a uprchlictví

http://www.mkc.cz/uploaded/download/Cizinci_nasinci_a_media.pdf – Cizinci, naši a média: mediální analýzy